

έναν άξιο στοχαστή και ένα κίνητρο για την επαναπρόσληψη και γονιμοποίηση της σκέψης του εκ μέρους του νεώτερου έλληνικού στοχασμού.

Άναστάσιος ΚΟΥΚΗΣ

Δημήτρη Ν. ΛΑΜΠΡΕΛΛΗ, *Ή συνειδητοποίηση του έλληνισμού ως «νιτσεισμός». Τα περιοδικά «Τέχνη» και «Διόνυσος» (μελέτη)*. Θεσσαλονίκη, «Νέα Πορεία», 1993, 80 σελ.

Στή μελέτη του αυτή ο συγγραφέας ασχολείται με την πρώτη έρμηνεία που διατύπωσαν για τον στοχασμό του Νίτσε οί Έλληνες διανοούμενοι. Ο συγγραφέας ασχολείται με τα περιοδικά *Τέχνη* (1898-1899) και *Διόνυσος* (1901-1902), μέσα από τα όποια διατυπώθηκε και προβλήθηκε ή πρώτη αυτή έρμηνεία. Ή μελέτη της άρθρογραφίας και των σχολίων των έκδοτων και κυρίων συνεργατών των δύο περιοδικών, Κώστα Χατζόπουλου, Δημήτρη Χατζόπουλου και Γιάννη Καμπύση, όσο και άλλων συνεργατών, οδηγεί το συγγραφέα στο συμπέρασμα ότι στόχος των περιοδικών ήταν ή διαμόρφωση έλληνικής έθνικής συνείδησης με αποκλειστικό σχεδόν γνώμονα τη φιλοσοφία του Νίτσε. Ο συγγραφέας διερευνά τους λόγους που όδήγησαν σ' αυτή την προσπάθεια θεμελίωσης της έλληνικής έθνικής συνείδησης στη φιλοσοφία του Νίτσε. Ο κατ' έξοχήν λόγος είναι έθνικός: άμέσως μετά την ήττα του 1897, ό Χατζόπουλος και ό Καμπύσης θεωρούν ότι ή σκέψη του Νίτσε είναι ή πιό κατάλληλη για την πραγμάτωση της Μεγάλης Ίδέας. Προκειμένου νά άπαντήσει στο έρώτημα για ποιό λόγο ή νιτσεική φιλοσοφία είναι ή πιό κατάλληλη για μιá τέτοια προσπάθεια, ό συγγραφέας ανασυνθέτει την έρμηνεία του νιτσεικού στοχασμού την όποια διατύπωναν με τρόπο μη συστηματικό οί δύο διανοούμενοι: ή έρμηνεία παρουσιάζει τον Νίτσε ως έχθρο της δημοκρατίας, της ισότητας — και έν γένει των συνταγματικών δικαιωμάτων και έλευθεριών και ως υπέρμαχο της διάκρισης σε άφέντες και σκλάβους, της άπελευθέρωσης των ένστίκτων, της έπιβολής της δύναμης, της λατρείας του πολέμου. Σύμφωνα με την ίδια έρμηνεία, το σύγχρονό τους έλληνικό κράτος, άκολουθώντας πολιτικά γαλλικά πρότυπα άναγόμενα στη Γαλλική Έπανάσταση, όδηγήθηκε όχι μόνο στην ήττα του 1897, αλλά και σε μιá κοινωνική παρακμή και πνευματική άποτελμάτωση. Για νά όδηγηθεί, το έλληνικό κράτος σε νικηφόρους πολέμους και νά γνωρίσει κοινωνική και πνευματική άνθιση, θα πρέπει οί πολίτες του νά άσπασθούν το στοχασμό που ίσταται στους αντίποδες των γαλλικών πολιτισμικών και πολιειακών προτύπων, δηλαδή τη φιλοσοφία

τοῦ Νίτσε. Ἡ φιλοσοφία αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ γίνεи ἀποδεκτὴ καὶ γιὰ δύο σημαντικοὺς λόγους: ἐπειδὴ εἶναι δοκιμασμένα ὀρθή, ἐφόσον τὸ πρότυπό της, ὁ Βίσμαρκ, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ κατέστησε τὴ Γερμανία ἀδιαμφισβήτητη ἔκφραση πολεμικῆς καὶ πνευματικῆς δύναμης, καὶ ἐπειδὴ ὁ Νίτσε εἶναι ὁ τελευταῖος κορυφαῖος ἐκφραστὴς τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ υἱοθέτηση τῶν ἰδεῶν του εἶναι τελικὰ ἀναβάπτιση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης στὶς ἀρχαῖες ρίζες της, ἀπόλυτα ἀναγκαῖα γιὰ ἐθνικοὺς λόγους.

Ὁ συγγραφέας παρακολουθεῖ μὲ συστηματικὸ τρόπο τὴν προσπάθεια τῶν δύο περιοδικῶν γιὰ τὴν ἐμπέδωση μιᾶς τέτοιας ἐθνικῆς συνείδησης στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό τους. Γιὰ λόγους μεθοδολογικοὺς καὶ οὐσιαστικοὺς ὁ μελετητὴς διακρίνει τὴν προσπάθεια αὐτὴ σὲ τρεῖς κατηγορίες: στὶς μεταφράσεις χαρακτηριστικῶν ἀποσπασμάτων ἀπὸ ἔργα τοῦ Νίτσε, στὴ δημοσίευση ἔργων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν ἐπηρεασμένων ἀπὸ τὸν Νίτσε καὶ στὶς δημοσιεύσεις καὶ ἐπαινετικὲς ἀναφορές, ἢ ἄσκηση πολεμικῆς, σὲ ξένους —κυρίως— λογοτέχνες, τῶν ὁποίων τὸ ἔργο εἶναι σύμφωνο ἢ ἀντίθετο, ἀντίστοιχα, πρὸς τὶς ἰδέες τοῦ Νίτσε. Ἰδιαίτερη μνεῖα γίνεται γιὰ τὴ διαμάχη τοῦ Δ. Χατζόπουλου καὶ τοῦ Καμπύση μὲ τὸν Ψυχάρη.

Ὁ συγγραφέας ὀλοκληρώνει τὴν ἐρμηνεία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε, ὅπως τὴν προβάλλουν τὰ δύο περιοδικά, δείχνοντας ὅτι πρόκειται γιὰ παρερμηνεία του —«νιτσεῖσμος» ὑπαγορευόμενος ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ προαναφέρθηκαν— καὶ ὅτι ὁ νιτσεῖσμος αὐτὸς θὰ ἔχει τὸν ἀνάλογό του στὴ Γερμανία. Οἱ συνέπειες τῆς παρερμηνείας αὐτῆς ἦταν πολὺ σημαντικές, γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Νίτσε στὴν Ἑλλάδα ὡς σήμερα, ἐφόσον τὸν «νιτσεῖσμο» τελικὰ ἀσπάστηκαν καὶ ἀσπάζονται οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Νίτσε, καὶ ἐναντίον αὐτοῦ τελικὰ στράφηκαν καὶ στρέφονται οἱ πόλεμοι τοῦ ἐν λόγῳ φιλοσόφου. Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Καζαντζάκης κι ἄλλοι πολλοί, ἀνήκουν στὴν πρώτη κατηγορία, ὁ Ψυχάρης, ὁ Κορδάτος καὶ ἄλλοι στὴ δεύτερη. Χάθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία, ἡ αὐθεντικὴ σκέψη τοῦ Νίτσε, ἡ τόσο σημαντικὴ γιὰ τὴ σκέψη καὶ τὴ λογοτεχνία τοῦ 20οῦ αἰ., νὰ προσεγγισθεῖ στὴν Ἑλλάδα χωρὶς τὶς παρωπίδες τοῦ «νιτσεῖσμου».

Ἡ μελέτη τοῦ Δημήτρη Λαμπρέλλη, μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται ἡ διαμόρφωση τῆς πρώτης ἐρμηνείας τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε στὴν Ἑλλάδα ὡς «νιτσεῖσμος» καὶ ἐξετάζονται οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς παρερμηνείας, συμπληρώνει ἓνα σημαντικό κενὸ στὴ βιβλιογραφία. Ἡ βαθύτερη ἀξία τῆς μελέτης ἔγκειται στὸ ὅτι, καθὼς παρουσιάζει καὶ ἐρμηνεύει τὴ γενεαλογία τοῦ «νιτσεῖσμου» στὴν Ἑλλάδα, καταδεικνύει καὶ εἰδοποιεῖ ὅτι, ὡς πρόσφατα, ἡ θετικὴ ἢ ὄχι ἀναφορὰ στὸν Νίτσε στὴ χώρα μας ἦταν στὴν πραγματικότητα δέσμια τοῦ «νιτσεῖσμου». Ἡ γνώση αὐτὴ ἀφήνει τὸν ὀρίζοντα

άνοιχτο για μια προσέγγιση του Νίτσε στην Ελλάδα αποδεσμευμένη από το φάσμα του «νιτσεϊσμού».

Άννα ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

P. BOURDIEU - J. CARBONNIER - R. TRÈVES - Ι. ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ - Θ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, *Θεσμοί της ελληνικής κοινωνίας: κοινωνία, δίκαιο, ηθική*, Πέντε κείμενα 'Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις 'Αντ. Ν. Σάκουλα, 1993, 129 σελ.

Το βιβλίο αυτό που εκδόθηκε στη σειρά *Θεσμοί της ελληνικής κοινωνίας*, όπως φανερώνει και ο υπότιτλός του περιλαμβάνει πέντε κείμενα πάνω στην κοινωνία, το δίκαιο και την ηθική. Στον πρόλογο αναφέρεται ο σκοπός της παραπάνω σειράς, που είναι η συστηματικότερη μελέτη των κοινωνικών θεσμών και η προσπάθεια συνεργασίας της κοινωνιολογίας, της κοινωνιολογίας του δικαίου και της κοινωνικής ηθικής.

Στο πρώτο κεφάλαιο, το οποίο αναφέρεται στην «'Ηθική και Κοινωνία», περιλαμβάνεται το ανέκδοτο κείμενο του Pierre Bourdieu: «Για μια πολιτική ηθικής στην πολιτική», στο οποίο αναπτύσσεται η άποψη ότι η ηθική δεν έχει πιθανότητα να πραγματοποιηθεί στην πολιτική, παρά μόνο αν δημιουργηθούν τα θεσμικά πλαίσια μιας πολιτικής της ηθικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που επιγράφεται «Κοινωνιολογία» περιέχεται η μελέτη της 'Ιωάννας Λαμπίρη-Δημάκη «'Ενάμισυ αιώνας κοινωνιολογίας», στην οποία η συγγραφέας μας μιλάει για τη γέννηση της παραπάνω επιστήμης μέσα από ιστορικά γεγονότα (έμφανίστηκε στα μέσα του 19ου αιώνα στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη), για τη σημασία του όρου (ο περί κοινωνίας λόγος), καθώς και για τις ιστορικές και επιστημονικές της ρίζες (ή Γαλλική και βιομηχανική επανάσταση αφενός και η φιλοσοφία, η πολιτική, η επιστημολογία, η βιολογία αφετέρου). Κατόπιν η συγγραφέας μας παραθέτει τις κυριότερες θεωρήσεις της κοινωνιολογίας (θεώρηση της συναίνεσης, δομική θεώρηση συμβολική διάδραση, έθνομεθοδολογία) καθώς και τις μεθόδους της (συγκριτική, τυπολογική, έμμεση και άμεση παρατήρηση), εξετάζοντάς την παράλληλα και ως επιστήμη και διαπιστώνοντας την ευρύτερη πολιτισμική χρησιμότητά της παρά τη σύγχρονη κρίση των κοινωνιολογικών θεωριών.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται μια συνέντευξη του Jean Carbonier πάνω στην κοινωνιολογία και την κρίση του δικαίου. Στην όμιλία του αυτή ο Γάλλος καθηγητής κάνει διάκριση ανάμεσα στην κοινωνιολογία